

## ხათუნა მარწყვიშვილი

ივ. ჭავჭავაძის სახ. უნივერსიტეტი

## მაია მუსტაფიშვილი

ივ. ჭავჭავაძის სახ. უნივერსიტეტი

ემოციური ინტელექტი – უნარი, პიროვნული ნიშანი და კომპეტენცია –  
– რას გვთავაზობენ მკვლევრები

**საკვანძო სიტყვები:** ემოციური ინტელექტი, ემოციური ინტელექტის თეორიული მოდელები, ემოციური ინტელექტის საკვლევი ინსტრუმენტები.

ყველაზე ადრეული ცნობები ემოციური ინტელექტის შესახებ ჩარლზ დარვინის შრომებში ჩნდება, როდესაც დარვინი საუბრობს იმ უმნიშვნელოვანეს როლზე, რომელსაც ემოციები ასრულებს გადარჩენასა და ადაპტაციაში. 1900-იან წლებში, როდესაც ინტელექტის ტრადიციულ განმარტებებში ინტელექტის მხოლოდ ისეთი კოგნიტური ასპექტები იყო ხაზგასმული, როგორიცაა მეხსიერება და პრობლემის გადაჭრა, მკვლევრები უკვე აღიარებენ არა კოგნიტური ასპექტების მნიშვნელოვან როლსაც ინდივიდის ზოგადი ინტელექტის ფორმირებაში. 1920 წელს ედუარდ თორნდაიკი იყენებს ტერმინს სოციალური ინტელექტი, რომ აღწეროს სოციალური ურთიერთობების, სხვა ადამიანთა მართვის და გაგების უნარები [30]. 1940 წელს დ. ვექსლერი მიანიშნებს არა-ინტელექტუალური ფაქტორების გაგების შესახებ ინტელექტუალურ ქცევაზე და აღნიშნავს, რომ ინტელექტის მოდელები მანამდე ვერ იქნება სრულყოფილი, თუ აღექვამურად არ იქნება აღწერილი ეს ფაქტორები [31]. 1983 პოვარდ გარდნერმა გამოიყენა ტერმინი მრავლობით ინტელექტი, რომელიც აღნიშნავდა ორივეს – ინტერპერსონალურ (სხვა ადამიანთა განზრახვების, მოტივაციის და სურვილების გაგების უნარი) და ინტრაპერსონალურ უნარებს (საკუთარი თავის გაგების, გრძნობების, განცდების, მოტივების შეფასების უნარი). გარდნერის შეხედულებით, ინტელექტის ისეთი ტრადიციული ფორმები, როგორიცაა ე.წ. ინტელექტის კოეფიციენტი (IQ), სრულად ვერ აღწერს ინდივიდის შესაძლებლობებს [10]. ამგვარად, მიუხედავად, იმისა, რომ სახელწოდებები იცვლებოდა, არსებობდა საერთო შეხედულება, რომ ინტელექტის ტრადიციული განმარტებები არაა საკმარისი ინდივიდის ინტელექტუალური შესაძლებლობების სრულყოფილი აღწერისათვის.

1985 წელს Wayne Payne –მა სადოქტორო დისერტაციაში „ემოციების კვლევა: ემოციური ინტელექტის განვითარება“ პირველად გამოიყენა ტერმინი – ემოციური ინტელექტი. მაგრამ ემოციური ინტელექტის ცნება პოპულარული გახდა შეერთებულ შტატებში დანიელ გოლემანის ცნობილი ბესტსელერის – *Emotional intelligence: why it matters more than IQ* - გამოქვეყნების შემდეგ [11]. თუმცა, წიგნს წინ უძღოდა ჯონ მეირის და პიტერ სალოვის ასევე, საკმაოდ ცნობილი სტატიის “ემოციური ინტელექტი“-ს გამოცემა [29]. მაგრამ კვლევების წამოწყებისთვის ბიძგის როლი სწორედ გოლემანის წიგნმა შეასრულა და სამეცნიერო კვლევები ემოციური ინტელექტის შესახებ უკვე ბოლო ათწლეულის დამსახურებას წარმოადგენს. გაჩნდა სხვადასხვა მოდელები, რომლებიც განსხვავებულ შინაარსს მოიაზრებს ემოციური ინტელექტის ცნების ქვეშ [1]; [8]; [11]; [12]; [14]; [17]; [24]. განსხვავებული მოდელების არსებობის ფონზე, ემოციური ინტელექტის ცნება სხვადასხვა მიზნებისთვის იქნა გამოყენებული: კადრების შერჩევა, პიროვნების დიაგნოსტიკა და შეფასება. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ კვლევათა უმრავლესობა ორიენტირებულია ემოციურ ინტელექტზე.

როგორც ფაქტორზე, რომელიც მნიშვნელოვან როლს ასრულებს პროფესიულ თუ აკადემიურ საქმიანობასა და სოციალურ ურთიერთობებში მიღწეულ წარმატებაში.

ყველაზე მეტად გაგრძელებული განმარტების თანახმად, ემოციური ინტელექტი არის ემოციების აღქმის, გაგების, გამოხატვის, მართვის და რეგულირების უნარი [17] შეიძლება ითქვას, რომ ფაქტობრივად, ეს განმარტება აერთიანებს ყველა იმ მოდელის ძირითადი კომპონენტებს, რაც დღეს არსებობს. დღესდღეობით, კი განასხვავებენ ემოციური ინტელექტის შესახებ სამ ძირითადი მიდგომას [9], რომელიც კონსტრუქტის ერთმანეთისგან განსხვავებულ კონცეპტუალიზაციას გვთავაზობს: (1) ემოციური ინტელექტი, როგორც უნარი; (2) ემოციური ინტელექტი, როგორც პიროვნული ნიშანი და (3) ემოციური ინტელექტი, როგორც დასწავლილი და შეძენილი კომპეტენცია. არსებობს ამ მოდელების ერთმანეთთან შეჯერების მცდელობაც (ეკლექტური მოდელი), თუმცა, ამ უკანასკნელმა ისეთი ემპირიული დასაბუთება ვერ მოიპოვა, როგორც ცალკეულმა თეორიულმა ჩარჩოებმა. ამ მოდელების საფუძველზე შეიქმნა ემოციური და სოციალური ინტელექტის უამრავი ერთმანეთისგან სრულიად განსხვავებული სახომი ინსტრუმენტიც.

### I. ემოციური ინტელექტი, როგორც უნარი

ემოციური ინტელექტი, როგორც პიროვნების უნარი, გადაამუშავოს ემოციური შინაარსის ინფორმაცია - ამ მოდელის ავტორები [17] ემოციურ ინტელექტს განიხილავენ, როგორც სტანდარტულ ინტელექტს და მათი აზრით, ის ინტელექტის ისეთივე სახეა, როგორც ანალიტიკური ინტელექტი ე.წ. IQ. მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ ემოციური ინტელექტის შემთხვევაში აზროვნება ოპერირებს ემოციური შინაარსის ინფორმაციით - ემოციები გავლენას ახდენენ აზროვნების პროცესზე, რომ გაადვილონ გადაწყვეტილების მიღება, აზროვნება და მოქმედება. მათი განმარტებით, ემოციური ინტელექტი არის „საკუთარ და სხვა ადამიანის ემოციებზე და გრძნობებზე დაკვირვების, ემოციების შემჩნევის, სხვადასხვა ემოციის ერთმანეთისგან გარჩევის და აზროვნების და ქცევის მართვის მიზნით ამ ინფორმაციის გამოყენების უნარი“. ავტორები განასხვავებენ ემოციური უნარების 4 ჯგუფს:

(1) *ემოციების აღქმა და გამოხატვა* - მოიცავს ემოციების აღქმის და იდენტიფიკაციის უნარს. ემოციების აღქმა გულისხმობს ემოციური სიგნალებისთვის ყურადღების მიქცევასა და მათ სწორ კოდირებას. ავტორების აზრით, ინდივიდის ემოციების აღქმა მჭიდროდ უკავშირდება სხვა ადამიანის ემოციების შეფასებას, სწორედ ამის გამო, მკვლევრები [19] აღნიშნავენ, რომ ემოციური ინტელექტის აღქმის სფერო „მე“-ზე და ემოციურ თვით-ცნობიერებაზე ფოკუსირების საშუალებას იძლევა, ასევე, იძლევა საშუალებას, შეფასდეს ადამიანის უნარი - აღიქვას და იყოს მგრძნობიარე სხვა ადამიანებიდან წამოსული ემოციური სიგნალებისა და ინფორმაციის მიმართ.

ემოციური ინტელექტის ეს სფერო თავის მხრივ, მოიცავს შემდეგ ასპექტებს (ა) საკუთარი ფიზიკური და ფსიქოლოგიური მდგომარეობის თანმხლები ემოციების იდენტიფიკაციის უნარი, (ბ) სხვა ადამიანთა ემოციების იდენტიფიკაციის უნარი, (გ) ემოციების და ემოციებთან დაკავშირებული მოთხოვნილებების სწორად გამოხატვის უნარი, (დ) ნამდვილი და „ყალბი“ გრძნობების ერთმანეთისგან გარჩევის უნარი [17].

(2) *ემოციების გამოყენება* - ემოციური ინტელექტის ემოციების გამოყენების სფერო გულისხმობს ინდივიდის მიერ ემოციების კოგნიტურ პროცესებზე გავლენის მოხდენის უნარს. ეს მახასიათებელი მოითხოვს ისეთ უნარს, როგორიცაა აღქვატური ემოციების რეგულირება, რომელიც ხელს უწყობს კოგნიტურ აქტივობებს - პრობლემის გადაჭრა, მიზეზ-შედეგობრივი კავშირის დანახვა, გადაწყვეტილების მიღება, სიტუაციისთვის აფექტური საპასუხო რეაქციის მორგება, რომელსაც შეუძლია პირდაპირი გავლენა იქონიოს კოგნიტურ ორგანიზაციაზე, რაც ინფორმაციის ადვილი ხელმისაწვდომობის საშუალებას იძლევა.

ემოციების გამოყენების სფერო მოიცავს შემდეგ ასპექტებს: (ა) აზროვნების გარკვეული მიმართულებით წარმართვა ემოციების საფუძველზე, (ბ) ემოციების თავმოყრის (გენერირების) უნარი მსჯელობისა და მეხსიერების პროცესზე გავლენის მოსახდენად, (გ) ემოციური მდგომარეობის

გამოყენების უნარი აზროვნების პროცესზე გავლენის მოსახდენად და კრეატიული გადაწყვეტილების მისაღებად.

(3) *ემოციების გაგება* - გულისხმობს ემოციებს შორის მიმართების და ემოციების ერთი მდგომარეობიდან მეორეში ტრანსფორმირების წვდომის უნარს. ინდივიდებს, რომლებიც ფლობენ ამ უნარებს, აქვთ მდიდარი ემოციური ლექსიკონი, რომელიც ხელს უწყობს ემოციებს შორის კომპლექსური ურთიერთმიმართების გაგებას და სხვადასხვა გრძნობების ზუსტი აღწერის საშუალებას იძლევა.

ემოციური ინტელექტის ეს სფერო მოიცავს შემდეგ ასპექტებს: (ა) სხვადასხვა ემოციებს შორის მიმართებების, (ბ) ემოციების მიზეზების და შედეგების, (გ) კომპლექსური ემოციური კავშირების, გრძნობების და წინააღმდეგობრივი ემოციური მდგომარეობების და (დ) ემოციების ერთი მდგომარეობიდან მეორეში ტრანსფორმირების გაგების უნარი.

(4) *ემოციების მართვა* – ემოციური ინტელექტის ეს სფერო გულისხმობს საკუთარი ემოციების ეფექტურად მართვის უნარს. მოიცავს როგორც ემოციების შენარჩუნების (მაგალითად, კარგი გუნება-განწყობილება) და ემოციების მართვის უნარს (მაგალითად, დამშვიდება გაბრაზების შემდეგ), ასევე, ემოციების გენერირების უნარს სიტუაციის შესაბამისად (მაგალითად, თანამშრომლის მოტივირება და გამხსნელება/მხარდაჭერა მნიშვნელოვანი პრეზენტაციის წინ).

ემოციების მართვა გულისხმობს, აგრეთვე, ისეთ უნარებს, როგორიცაა გარკვეული დადებითი ემოციების შემცირება/რედუცირება, რადგან ხშირ შემთხვევაში ცნობილია, რომ ზედმეტი დადებითი ემოცია, რომელიც პოზიტიური შედეგის წინასწარმეტყველების ალბათობას მნიშვნელოვნად ზრდის, შეიძლება ხელს უშლიდეს სწორი გადაწყვეტილების მიღებას. ემოციების მართვის უნარის მქონე ადამიანს შეუძლია სიტუაციისთვის ადეკვატური ემოციების შენარჩუნება, რასაც ის სწორ გადაწყვეტილებამდე მიჰყავს.

ემოციების მართვის სფერო მოიცავს შემდეგ ასპექტებს: (ა) როგორც სასიამოვნო, ასევე, უსიამოვნო ემოციების მიმართ ღიაობა, (ბ) ემოციებზე დაკვირვების და საპასუხო რეაქციების განხორციელების უნარი, (გ) ემოციური მდგომარეობიდან გამოცალკევების ან მდგომარეობის გახანგრძლივების უნარი, (დ) საკუთარი ემოციებზე გავლენის მოხდენის უნარი, (ე) სხვის ემოციებზე გავლენის მოხდენის უნარი.

### ***მაიერ-სალოვეი-კარუზოს ემოციური ინტელექტის საკვლევი ტესტი (MSCEIT)***

ემოციური ინტელექტის, როგორც უნარის მოდელის საფუძველზე შეიქმნა მაიერ-სალოვეი-კარუზოს ემოციური ინტელექტის საკვლევი ტესტი (MSCEIT) [18]. ტესტი წარმოადგენს ემოციური უნარების შეფასებაზე დაფუძნებულ ტესტს და ზომავს მაიერის და სალოვეის მიერ გამოყოფილ ემოციური ინტელექტის 4 ძირითად სფეროს. ტესტი მოიცავს 141 დებულებას და იძლევა 15 სხვადასხვა მაჩვენებლის შეფასების საშუალებას: ემოციური ინტელექტის ტოტალური ქულა, ოთხი ძირითადი სფეროს მაჩვენებელი და 8 დავალების ქულა, გარდა ამისა, ტესტი იძლევა სამ დამატებით შეფასებით ქულას ემოციური ინტელექტისათვის [20].

მაიერ-სალოვეი-კარუზოს ემოციური ინტელექტის ტესტი (MSCEIT) მოიცავს 4 ძირითად სფეროს: (1) ემოციების აღქმა; (2) ემოციები გამოყენება კოგნიტური პროცესების გასაადვილებლად; (3) ემოციების გაგება; (4) ემოციების მართვა.

## **II. ემოციური ინტელექტი, როგორც დასწავლილი და შეძენილი კომპეტენცია**

ემოციური ინტელექტის, როგორც კომპეტენციების მოდელი უკავშირდება დანიელ გოლემანის სახელს [12]. ამ მოდელის ფარგლებში ემოციური ინტელექტი არ განიხილება, როგორც თანდაყოლილი ნიჭი და უნარი, არამედ როგორც დასწავლილი და შეძენილი კომპეტენციების ნაკრები, რომელიც მთელი ცხოვრების განმავლობაში უნდა გამოიმუშავოს და განავითაროს ინდივიდმა იმისათვის, რომ პროფესიულ თუ აკადემიურ სფეროში წარმატებას მიაღწიოს [5]. გოლემანის აზრით, ადამიანები იბადებიან ზოგადი ემოციური ინტელექტით, რომელიც განსაზღვრავს ემოციური კომპეტენციების დაწავლის პოტენციალს [4].

ემოციური ინტელექტის, როგორც კომპეტენციის მოდელის მიხედვით, ემოციურ ინტელექტს კოგნიტურ ინტელექტთან ერთად თანაბარი წვლილი შეაქვს ინდივიდის ზოგადი ინტელექტის ფორმირებაში, მაგრამ კორელაცია ინტელექტის ამ ორ სახეს შორის ნულოვანია [13; 16; 2]. მოდელში ხაზგასმულია, რომ ემოციური ინტელექტს მნიშვნელოვანი წვლილი შეაქვს აკადემიურ თუ პროფესიულ წინსვლასა და კარიერაში და რაც უფრო მაღალ თანამდებობაზეა ადამიანი მით უფრო მნიშვნელოვანია ეს წვლილი [13], მაგრამ ავტორი ხაზს უსვამს აგრეთვე იმ ფაქტსაც, რომ ემოციური ინტელექტი აუცილებელ, მაგრამ არასაკმარის პირობას წარმოადგენს წარმატების მისაღწევად.

გოლემანის მოდელი ხშირად იმსახურებს მკვლევართა მხრიდან კრიტიკას, როგორც მოდელი, რომელიც "პოპ ფსიქოლოგიის" მოდელს უფრო წარმოადგენს, ვიდრე მეცნიერულად და ემპირიულად დასაბუთებულ თეორიულ ჩარჩოს [21] თუმცა, ავტორები აღნიშნავენ, რომ ხშირად მოდელის მცდარ ინტერპრეტაციასთან გვაქვს საქმე [6].

ემოციური **ინტელექტის**, როგორც კომპეტენციის მოდელში გამოყოფილია ემოციური ინტელექტის ოთხი ძირითადი კომპონენტი: (1) თვით-ცნობიერება – ინდივიდის მიერ საკუთარი ემოციების წაკითხვის და მათი გავლენის გარკვევის უნარი და ამ ინფორმაციის გამოყენება გადაწყვეტილების მისაღებად; (2) თვით-მართვა – მოიცავს ინდივიდის ემოციების და იმპულსების კონტროლს და გარემოს გამოწვევებთან ადაპტაციას; (3) სოციალური ცნობიერება – სხვა ადამიანის ემოციების გაგების, განცდის და ამ ემოციებზე რეაგირების უნარი, რომელიც გამოიყენება სოციალურ „ქსელში“ ფუნქციონირებისათვის; (4) ურთიერთობების მართვა – კონფლიქტის მართვისას სხვა ადამიანებზე გავლენის მოხდენის უნარი. თითოეული ეს ფაქტორი თავის მხრივ, მოიცავს ემოციური კომპეტენციების მთელ რიგს.

#### **ემოციური და სოციალური კომპეტენციების საკვლევი კითხვარი (ECI)**

ემოციური ინტელექტის, როგორც ემოციური და სოციალური კომპეტენციების მოდელის [12] საფუძველზე შეიქმნა ემოციური და სოციალური კომპეტენციების საკვლევი კითხვარი (ECI) [15], რომლის საშუალებით იზომება ინდივიდის ემოციური და სოციალური კომპეტენციები ორგანიზაციულ გარემოსთან მიმართებაში. კითხვარი არ გამოიყენება პროფ-შერჩევის მიზნით, არამედ გამოიყენება განვითარების მიზნით ორგანიზაციებში ემოციური ინტელექტის ტრენინგების დასაგეგმად.

ემოციური და სოციალური კომპეტენციების საკვლევი კითხვარი მოიცავს 18 სკალას, რომელიც ოთხ კლასტერში ერთიანდება:

- (1) თვით-ცნობიერება - გულისხმობს შინაგანი მდგომარეობის, პრიორიტეტების, რესურსების, განცდების ცოდნას. ეს კლასტერი მოიცავს სამ კომპეტენციას: (ა) ემოციური ცნობიერება; (ბ) ადეკვატური თვით-შეფასება; (გ) თვით-დარწმუნებულობა.
- (2) თვით-მართვა – გულისხმობს შინაგანი მდგომარეობის, იმპულსების და რესურსების მართვას. მოიცავს 6 კომპეტენციას: (ა) ემოციური თვით-კონტროლი; (ბ) ღიაობა; (გ) ადაპტურობა; (დ) მიღწევა; (ე) ინიციატივა; (ვ) ოპტიმიზმი.
- (3) ცნობიერება - ურთიერთობების მართვის უნარი და სხვა ადამიანთა მოთხოვნილებების, საჭიროებების, გრძნობების შესახებ ცოდნა. მოიცავს სამ კომპეტენციას: (ა) ემპათია; (ბ) ორგანიზაციული ცნობიერება; (გ) მომხმარებლის საჭიროებების ცოდნა, წინასწარგანჭვრეტა და გათვალისწინება.
- (4) ურთიერთობების მართვა - გულისხმობს სხვა ადამიანთა მხრიდან არასასურველი ემოციური რეაქციების მართვის უნარს. ურთიერთობების მართვის კლასტერი მოიცავს 6 კომპეტენციას: (ა) განვითარება; (ბ) ლიდერობა; (გ) ცვლილებების მართვა და წამოწყება; (დ) სხვებზე გავლენის მოხდენის უნარი; (ე) კონფლიქტის მართვა; (ვ) ჯგუფური მუშაობა და თანამშრომლობა.

### **III. ემოციური ინტელექტის, როგორც პიროვნული ნიშნის მოდელი**

(1) *ბარ-ონის სოციალურ-ემოციური ინტელექტის მოდელი* - მოდელის თანახმად, ემოციური ინტელექტი წარმოადგენს ერთმანეთთან დაკავშირებული ემოციური და სოციალური

კომპეტენციების, უნარების და ჩვევების ნაკრებს, რომელიც განსაზღვრავს რამდენად კარგად წარმოაჩენს ინდივიდი თავს, რამდენად იცის საკუთარი ძლიერი და სუსტი მხარეები, როგორ ამყარებს სოციალურ ურთიერთობებს და როგორ უმკლავდება ყოველდღიურ მოთხოვნებს, გამოწვევებს და დატვირთვებს [3]. ბარ-ონის სოციალურ-ემოციური ინტელექტის მოდელში ემოციური და სოციალური კომპეტენციები, უნარები და ჩვევები ერთიანდება 5 დიდ ფაქტორად: (1) ინტერპერსონალური სფერო (თვით-ცნობიერება და თვით-ექსპრესია); (2) ინტერპერსონალური სფერო (სოციალური ცნობიერება და ინტერპერსონალური ურთიერთობები); (3) სტრესის მართვა (ემოციების რეგულაცია და მართვა); (4) ადაპტაცია (ცვლილებების მართვა); (5) ზოგადი გუნება-განწყობილება (თვით-მოტივაცია). თითოეული ეს ფაქტორი კი თავის მხრივ, მოიცავს კომპეტენციების მთელ რიგს.

ინტერპერსონალურ დონეზე, ემოციურად და სოციალურად ინტელექტუალური ქცევა ნიშნავს, რომ ინდივიდს აქვს უნარი გაიგოს სხვა ადამიანის ემოციები, გრძნობები და დაამყაროს თანამშრომლობითი, კონსტრუქციული ურთიერთობები. შესაბამისად, სოციალურად და ემოციურად ინტელექტუალური ქცევა ნიშნავს პერსონალური, სოციალური და გარემოს ცვლილებებისადმი გამკლავებას, პრობლემების გადაჭრას და გადაწყვეტილებების მიღებას საჭიროებების მიხედვით, ამის მოსახერხებლად კი აუცილებელია ემოციების მართვა ისე, რომ ემოციები ხელს უწყობდეს ოპტიმიზტურ, პოზიტიურ და თვით-მოტივაციურ ქცევას.

მაშასადამე, ბარ-ონის სოციალურ-ემოციური ინტელექტის მოდელის თანახმად, ემოციური ინტელექტი არის არაკოგნიტიური უნარები და შესაძლებლობები, რომლებიც განაპირობებს ყოველდღიური მოთხოვნების, გამოწვევების და დატვირთვის წარმატებით გამკლავებას. მიუხედავად იმისა, რომ ავტორი თავისუფლად იყენებს ტერმინებს: უნარები და ინტელექტი, ცხადია, რომ მოდელი გულისხმობს დისპოზიციებს და უნარების თვით-აღქმას, რომელიც ემოციური ინტელექტის, როგორც პიროვნული ნიშნის ასპექტებს წარმოადგენს.

#### ***ბარ-ონის ემოციის კოეფიციენტის საკვლევი კითხვარი (EQ-I, EQ-360<sup>0</sup>, EQ-i: YV).***

ემოციის კოეფიციენტის საკვლევი ინსტრუმენტი შეიქმნა ბარ-ონის ემოციურ-სოციალური ინტელექტის მოდელის შესაფასებლად [1]. არსებობს ინსტრუმენტის სამი სხვადასხვა ფორმა: (1) EQ-I წარმოადგენს თვით-ანგარიშის ტიპის საკვლევ კითხვარს და მოწოდებულია სოციალურ-ემოციურ ინტელექტთან დაკავშირებული კონსტრუქტების გასაზომად ზრდასრულ ინდივიდებში; (2) EQ-360<sup>0</sup> არის 360<sup>0</sup> ტიპის ინსტრუმენტი, რომლის საშუალებითაც შესაძლებელია შეფასდეს ინდივიდის ემოციური უნარები თანამშრომელთა მიერ; (3) EQ-i: YV წარმოადგენს ემოციური ინტელექტის შესაფასებელ ინსტრუმენტს ბავშვებისა და მოზარდებისათვის.

EQ-I შედგება 133 დებულებისაგან და საშუალებას იძლევა შეფასდეს, როგორც ემოციის საერთო კოეფიციენტი, ასევე 15 ცალკეული სკალის მონაცემი [3]. მოიცავს შემდეგ სკალებს შესაბამისი ასპექტებით:

- (1) ინტერპერსონალური სფერო (თვით-ცნობიერება და თვით-ექსპრესია): (ა) თვით-პატივისცემა; (ბ) ემოციური თვით-ცნობიერება; (გ) ემოციური დამოუკიდებლობა; (დ) თვით-აქტუალიზაცია.
- (2) ინტერპერსონალური სფერო (სოციალური ცნობიერება და ინტერპერსონალური ურთიერთობები): (ა) ემპათია; (ბ) სოციალური პასუხისმგებლობა; (გ) ინტერპერსონალური ურთიერთობები.
- (3) სტრესის მართვა (ემოციების რეგულაცია და მართვა): (ა) სტრესის მიმართ ტოლერანტობა; (ბ) იმპულსების კონტროლი.
- (4) ადაპტურობა (ცვლილებების მართვა): (ა) რეალობის შემოწმება; (ბ) ფლექსიბილურობა; (გ) პრობლემის გადაჭრა.
- (5) ზოგადი გუნება-განწყობილება (თვით-მოტივაცია): (ა) ოპტიმიზმი; (ბ) ბედნიერება.

(2) ემოციური ინტელექტის, როგორც პიროვნული ნიშნის მოდელი - მოდელის ავტორები [23] ემოციურ ინტელექტს განიხილავენ, როგორც „ემოციებთან დაკავშირებულ თვით-პერცეპციების ერთობლიობას, რომელიც პიროვნული იერარქიის ქვედა დონეზე მდებარეობს“ [27]. კონსტრუქტის ალტერნატიულ სახელწოდებად ავტორები გვთავაზობენ ტერმინს: „ემოციური თვით-ფექტურობა, როგორც პიროვნული ნიშანი“. მოდელის თანახმად, ემოციური ინტელექტი წარმოადგენს ემოციური

უნარების თვით-აღქმების ერთობლიობას. კონსტრუქტის, როგორც პიროვნული ნიშნის კონცეპტუალიზაცია ემოციური ინტელექტის ცნებას მთლიანად კოგნიტური უნარების ტაქსონომიის ფარგლებს აცდის [26].

ემოციური ინტელექტის არსებული მოდელების კონტენტ-ანალიზის საფუძველზე ავტორებმა [24; 25] ემოციური ინტელექტში გააერთიანეს პიროვნების ისეთ სფეროები როგორიცაა ემპათია და ასერტულობა [11], ასევე, სოციალური ინტელექტის ცალკეული ასპექტები [30] პიროვნული ინტელექტი [10] და ემოციური უნარები [17].

ბოლო წლებში ჩატარებული კვლევები მოწმობს, რომ ემოციური ინტელექტი, როგორც პიროვნული ნიშანი ცალკე მდგომ კონსტრუქტს წარმოადგენს (რადგან შესაძლებელია მისი იზოლაცია პიროვნულ სივრცეზე), არის ერთი მთლიანი კონსტრუქტი და აქვს სტრუქტურა (რადგან ნაწილობრივ დეტერმინირებულია რამოდენიმე პიროვნული განზომილებით) და მდებარეობს პიროვნული იერარქიის ქვედა დონეზე (რადგან ფაქტორული ანალიზის შედეგები მოწმობს, ემოციური ინტელექტი, როგორც პიროვნული ნიშანი დახრილ და არა ორთოგონალურ მიმართებაში იმყოფება გიგანტური სამეულის და დიდი ხუთეულის განზომილებებთან).

ემოციური ინტელექტის, როგორც პიროვნული ნიშნის მოდელის დამსახურებას წარმოადგენს ის, რომ ემოციური ინტელექტის, როგორც ემოციური თვით-ეფექტურობის კონცეპტი უკავშირდება დიფერენციალური ფსიქოლოგიის ლიტერატურას.

*ემოციური ინტელექტის, როგორც პიროვნული ნიშნის საკვლევი კითხვარი (TEIQue).*

ემოციური ინტელექტის, როგორც პიროვნული ნიშნის განმარტება ხაზს უსვამს ქცევით დისპოზიციებს და უნარების თვით-აღქმას, რომელიც თვით-ანგარიშის ტიპის კითხვარით იზომება, განსხვავებით ემოციური ინტელექტის, როგორც უნარის მოდელისგან, რომლის შესაფასებელი ინსტრუმენტი შესრულებაზე დაფუძნებულ ტესტს წარმოადგენს (ისევე, როგორც ეს კოგნიტური ინტელექტის შემთხვევაშია). შესაბამისად, ემოციური ინტელექტის, როგორც პიროვნული ნიშნის საკვლევი კითხვარი წარმოადგენს 153 დებულებიან თვით-ანგარიშის კითხვარს [28], რომელიც საშუალებას იძლევა შეფასდეს ემოციური ინტელექტის 15 ცალკეული ასპექტი, 4 ძირითად ფაქტორი და ემოციური ინტელექტის გლობალური ქულა:

- (1) კარგად ყოფნა (ჰელლ-ბეინგ) - კარგად ყოფნის გენერალიზებული განცდა, ცხოვრებით კმაყოფილების და ბედნიერების განცდა. ფაქტორი მოიცავს შემდეგ სკალებს: (ა) ოპტიმიზმი; (ბ) თვით-შეფასება; (გ) ბედნიერება.
- (2) თვით-კონტროლი - ცდუნებების და სურვილების კონტროლი, გარემოს ზეწოლასა და სტრესთან გამკლავება. მოიცავს შემდეგ სკალებს: (ა) ემოციების რეგულაცია (ბ) იმპულსურობა (დაბალი); (გ) სტრესის მართვა.
- (3) ემოციურობა - მრავალფეროვანი ემოციური უნარების ფლობა. საკუთარი და სხვისი ემოციების აღქმა, გამოხატვა და ახლო ურთიერთობების დამყარების უნარი, მოიცავს შემდეგ სკალებს: (ა) ემპათია; (ბ) ემოციების აღქმა; (გ) ემოციების გამოხატვა; (დ) სოც. ურთიერთობები (მჭიდრო).
- (4) სოციალურობა - სოციალური ურთიერთობების და სოციალური გავლენების უნარი, მოიცავს შემდეგ სკალებს: (ა) ემოციების მართვა; (ბ) ასერტულობა; (გ) სოციალური ცნობიერება.

გარდა ამისა, ემოციური ინტელექტი, როგორც პიროვნული ნიშანი მოიცავს ორ სფეროს, რომელიც არ მიეკუთვნება ძირითად ფაქტორებს: (ა) ადაპტაცია და (ბ) მოტივაცია.

#### IV. ემოციური ინტელექტის ეკლექტიკური მოდელი

ემოციური ინტელექტის ეკლექტიკური მოდელის ავტორები [22] არ გვთვალავენ ემოციური ინტელექტის განსხვავებულ მოდელს და არც ცალკეულ და განსხვავებულ განმარტებას, არამედ ისინი ცდილობენ არსებული მოდელების კომპონენტების შეჯერებას და თეორიულად ვარაუდობენ ემოციური ინტელექტის 5 დიდი ფაქტორის არსებობას და ეს ფაქტორები წარმოადგენს ისეთ ფაქტორებს, რომელიც ფაქტობრივად სხვადასხვა ცალკეულ მოდელშია განხილული. ეს ფაქტორებია: (1) ემოციური თვით-ცნობიერება და ემოციების გამოხატვა – გულისხმობს ინდივიდის მიერ საკუთარი

ემოციების აღქმის, გაგების და გამოხატვის უნარს; (2) ემოციური ცნობიერება – გულისხმობს სხვა ინდივიდის ემოციების აღქმის და გაგების უნარს; (3) ემოციური არგუმენტაცია (რეასონინგ) გულისხმობს ემოციების გამოყენების უნარს აზროვნების პროცესში; (4) ემოციური თვით-მართვა – გულისხმობს საკუთარი ემოციების მართვისა და რეგულაციის უნარს; (5) სხვა ადამიანთა ემოციების მართვა – გულისხმობს ინდივიდის მიერ სხვა ადამიანის ემოციების ეფექტური რეგულაციისა და მართვის უნარს.

აღსანიშნავია, რომ ავტორებს ემოციური ინტელექტის თითოეული კომპონენტი შესაბამისობაში მოჰყავთ სხვა ავტორების მიერ გამოყოფილ კომპონენტებთან, რომელიც განსხვავებული დასახელებებით არის მოხსენიებული ლიტერატურაში. მაგრამ ემოციური ინტელექტის ამ ფაქტორულმა კომბინაციამ ემპირიული დასაბუთება ვერ მოიპოვა ხუთივე ფაქტორისათვის. თუმცა, კვლევამ აჩვენა, რომ უმჯობესია ემოციური ინტელექტის კომპონენტები განვიხილოთ არა, როგორც ერთმანეთთან ორთოგონალურ, არამედ როგორც დახრილ მიმართებაში მყოფი ფაქტორები. ავტორების აზრით, ფაქტორული ანალიზის შედეგები ემოციური ინტელექტის, როგორც უნიფაქტორული კონსტრუქტის კონცეპტუალიზაციის სასიკეთო შეტყვევებს.

მაშასადამე, დღესდღეობით, არსებობს ემოციური ინტელექტის შესახებ სამი ძირითადი თეორიული მოდელი, რომელიც ემოციური ინტელექტის განსხვავებულ კონცეპტუალიზაციას გვთავაზობს: (1) ემოციური ინტელექტი, როგორც უნარი; (2) ემოციური ინტელექტი, როგორც პიროვნული ნიშანი და (3) ემოციური ინტელექტი, როგორც დასწავლილი და შეძენილი კომპეტენცია. თუმცა, რიგი ავტორებისა აღნიშნავს, რომ ეს მოდელები ერთმანეთის შემავსებელ მოდელებს უფრო წარმოადგენს, ვიდრე ერთმანეთის საწინააღმდეგო მოდელებს [7]. არსებობს ამ მოდელების ერთმანეთთან შეჯერების მცდელობაც (ეკლექტური მოდელი), თუმცა, ამ თეორიულმა ჩარჩომ ემპირიული დასაბუთება ვერ მოიპოვა. განსხვავებულია საზოგადოებრივი ინსტრუმენტებიც, რომელიც ამ მოდელებს საფუძველზე შეიქმნა. ყველაზე ცნობილ და ფსიქომეტრულ თვალსაზრისით გამართულ ემოციური ინტელექტის საზოგადოებრივი ინსტრუმენტებს წარმოადგენს: **მაიერ-სალოვეი-კარუზოს ემოციური ინტელექტის საკვლევი ტესტი (MSCEIT)**; **ბარ-ონის ემოციის კოეფიციენტის საკვლევი კითხვარი (EQ-I)**, ემოციური და სოციალური კომპეტენციების საკვლევი კითხვარი (ECI) და ემოციური ინტელექტის, როგორც პიროვნული ნიშნის საკვლევი კითხვარი (TEQue).

#### ლიტერატურა:

1. Bar-On, R. (1997). *Emotional Quotient Inventory: Technical Manual*. Toronto: Multi-Health Systems.
2. Bar-On, R. (2000). Emotional and social intelligence: Insights from the emotional quotient inventory. In R. Bar-On and J.D.A. Parker (Eds.), *Handbook of Emotional Intelligence*. San Francisco: Jossey-Bass.
3. Bar-On, R. (2006). The Bar-On model of emotional-social intelligence (ESI). *Psicothema*, (18 suppl) pp. 13-25.
4. Boyatzis, R., Goleman, D., & Rhee, K. (2000). Clustering competence in emotional intelligence: insights from the emotional competence inventory (ECI). In R. Bar-On & J.D.A. Parker (eds.): *Handbook of emotional intelligence* (pp. 343-362). San Francisco: Jossey-Bass
5. Bradberry, Travis and Greaves, Jean. (2009). "Emotional Intelligence 2.0". San Francisco: Publishers Group West
6. **Cherniss, C., Extein, M., Goleman, D., Weissberg, R. (2006)** Emotional Intelligence: What Does the Research Really Indicate? **Educational Psychologist**, 41, 4, 239 – 245)
7. Ciarrochi, J., Chan, A., & Caputi, P. (2000). A critical evaluation of the emotional intelligence construct. *Personality and Individual Differences*, 28, 539-561.
8. Cooper, R. K., & Sawaf, A. (1997). *Executive EQ: emotional intelligence in leadership and organizations*. New York: Grosset Putnum
9. Grosset PutnumEmmerling, R. J., Shanwal, V. K., & Mandal, M. K. (Eds.) (2008). *Emotional intelligence: Theoretical and cultural perspectives*. Nova Science Publishers.

10. Gardner, Howard. (1983) *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences*. New York: Basic Books.
11. Goleman, D. (1995). *Emotional intelligence: why it matters more than IQ*. New York: Bantam Books
12. Goleman, D. (1998). *Working with emotional intelligence*. New York: Bantam Books
13. Goleman, D. (2000). Emotional intelligence: Issues in paradigm building. In D. Goleman, & C. Cherniss (eds.), *The Emotionally Intelligent Workplace: How to Select for, Measure, and Improve Emotional Intelligence in Individuals, Groups, and Organizations*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
14. Goleman, D. (2001), "An EI-based theory of performance", in Cherniss, C., Goleman, D. (Eds), *The Emotional Intelligent Workplace: How to Select for, Measure, and Improve Emotional Intelligence in Individuals, Groups, and Organizations*, Jossey-Bass, San Francisco, CA, pp.27-44.
15. Hay Group McClelland Center for Research and Innovation (2005) *Emotional Competence Inventory (ECI) Technical Manual*.
16. Mayer, John. (2000). Presentation at Linkage Emotional Intelligence Conference, London, May 18.
17. Mayer, J. D. & Salovey, P. (1997). What is emotional intelligence? In P. Salovey & D. Sluyter (Eds). *Emotional Development and Emotional Intelligence: Implications for Educators* (pp. 3-31). New York: Basic Books.
18. Mayer, J. D., Salovey, P., Caruso, D. R., & Sitarenios, G. (2003). Measuring emotional intelligence with the MSCEIT V2.0. *Emotion*, 3, 97-105.
19. Mayer, J.D., Caruso, D., & Salovey, P. (2000) Selecting a measure of emotional intelligence: The case for ability scales. in R. Bar-on & J.D. Parker (Eds.), *Handbook of Emotional Intelligence* (pp. 320-342). New York: Jossey-Bass.
20. Mayer, J. D., Salovey, P. , and Caruso, D. R. (2002). "*Mayer-Salovey-Caruso Emotional Intelligence Test (MSCEIT)*", Toronto, Ontario: Multi-Health Systems, Inc.
21. Mayer, J., Roberts R. & Barsade, S.G. (2008). Human Abilities: Emotional Intelligence. *Annual Review of Psychology*, 59, 507-536
22. Palmer, B.R., Gignac, G., Ekermans, G., & Stough, C. (2008). A comprehensive framework for emotional intelligence. In R. J. Emmerling, V. K. Shanwal, M. K. Mandal, (Eds). *Emotional Intelligence: Theoretical & Cultural Perspectives* (pp. 17 – 38). New York: Nova Science Publishers.
23. Petrides, K. V., & Furnham, A. (2000). On the dimensional structure of emotional intelligence. *Personality and Individual Differences*, 29, 313–320.
24. Petrides, K. V. & Furnham, A. (2001). Trait emotional intelligence: Psychometric investigation with reference to established trait taxonomies. *European Journal of Personality*, 15, 425-448.
25. Petrides, K. V. & Furnham, A. (2003). Trait emotional intelligence: Behavioural validation in two studies of emotion recognition and reactivity to mood induction. *European Journal of Personality*, 17, 39-57
26. Petrides, K. V., Pérez-González, J. C., & Furnham, A. (2007). On the criterion and incremental validity of trait emotional intelligence. *Cognition and Emotion*, 21, 26-55.
27. Petrides, K. V., Pita, R., Kokkinaki, F. (2007). The location of trait emotional intelligence in personality factor space. *British Journal of Psychology*, 98, 273-289
28. Petrides, K.V. (2009). *TEIQue technical manual*. University College of London
29. Salovey, P. & Mayer, J.D. (1990). Emotional intelligence. *Imagination, Cognition, and Personality*, 9, 185-211.
30. Thorndike, R.K. (1920). *Intelligence and Its Uses*, Harper's Magazine 140, 227-335
31. Wechsler, D. (1940). Non-intellective factors in general intelligence. *Psychological Bulletin*, 37, 444-445.



*Resume*

The paper presents a short overview of Emotional Intelligence (EI), describes its theoretical models and measurement methods. It presents three different models and approaches to the concept of EI: (1) Ability-Based Model: According to this model, emotional intelligence is the ability to process emotional information. The model defines EI as the ability to perceive, understand, express, manage and regulate emotions (J. D. Mayer & P. Salovey, 1997); (2) Emotional Competencies Model. According to this model EI is a constellation of learned and acquired competencies developed throughout life (Goleman, 1998); (3) Trait EI Model (Bar-on 2006, Petrides & Furnham, 2000). Petrides and his colleagues suggest that Trait EI is ‘a constellation of emotional self-perceptions located at the lower levels of personality’. The paper also discusses the EI measurement instruments based on these three models: Mayer-Salovey-Caruso Emotional Intelligence Test (MSCEIT); Emotional and Social Competency Inventory (ECI); Bar-On Emotion Quotient Inventory (EQ-I, EQ-360<sup>0</sup>, EQ-i: YV); Trait Emotional Intelligence Questionnaire (TIEQue).